

aztertuz azkenik gure adiskide lekeitiar Erkiaga jaunak. Bañan, oroituko zeraten bezela, Batzar ura berri txar batek goibeldua izan bait zan: Rikardo Arregi jaunaren eriotz-berriaz alegia (G. b.).

Gaur, Donostia'ko txanda degu. Azkena. Erabakitako bostetan azkena. Gipuzkoa'ko Erri-buruan. Gipuzkoa'n, Oñati'n artu bait zan Euskaltzaindia bera sortzeko erabakia, eta aren lenengo Batzarra ere, ementxe, Donostia'ko Aldundi-etxe ontantxe egin.

Orain bada, asitako legeari jarraituz, emen ere zenbait euskaltzale gipuzkoar ospetsuren goratarre egingo degu: lenengoetako lau Euskaltzain goragarri aipatuaz: Intzagarai, Eleizalde, Etxegarai Karmelo eta Altube. Intzagarai, Apaiz, Zugasti Apaizak aipatuko bait du; eta Eleizalde, Mitxelena Jaunak; eta Etxegarai Artetxe Jaunak; eta Altube, Aita Villasante'k.

Eta izlari oiei entzuteko irrikitzen egongo bait zerate, ixiltzera noa ni.

Entzungo ditugun, euskaltzale ta euskaltzain zintzo aien egite ereduak, bero gaitzatala, Erriak gugandik itxaroten duan arloari zintzo erantzuten.

MITXELENA JAUNAREN HITZEN LABURPENA, ELEIZALDEZ

Euskaltzaindia, mende erdi baten buruan, lehenbiziko aldiz atzera begira gelditu zenean (arinegi ez badabil ere zenbaiten uestez, behar bait du, ehun urtez bitan edo, atsedenditxoren bat), Eleizalde, Eleizalde'tar Koldobikaz berak idazten zuenez, mintzatzeko eskatu edo agindu zidaten, izenagatik edo ez dakit. Presaka eta murka eman nituen zenbait hitz baldan Donostian, Euskaltzain zenuen oroitzapenetan egin zen jaialdian.

Urteak joan dira geroztik hona eta han erabili nituen paperxoak ere galduak ditut. Ez dakit, bada, ene oraingo hitzok ordukoen pare izango diren ala ez. Huskeriak gora-behera, bai, ez bait naiz gehiegi gai honetan iritiz aldatu.

Eleizalderekiko berririk aski badakit, ezagutu zutenen ahotik entzunik, baina ez naiz horien kontaktetan hasiko. Esan nahi nuke, haatik, Eleizalde eta Eleizalderen gizaldiko jendeaz begiramenez beterik, haurrak gurasoenganako duen begiramenez, oroitzen eta min-

rtzatzen naizela beti. Onenak behintzat, eta Eleizalde onenetakoa genduen noski, gizon osoak zirelako, batez ere, burutik oin-zolarainoko gizonak.

Banago «euskaldun, fededun» delako hori aipatzeko, aipatzekoa bai litzake garai honetan. Zenbait haserra dedin baino lehen, ordea —eta beste zenbait haserra dedin, behar bada—, fededuna izan dela diot eta are fededuna dela orain ere euskalduna gehienbat (Eneko Loiolako, Joanes Beraskoizko edo Tomas Meabeko), fede osoa behar duen gizona biziko baldin bada. Ez litzake neke agertzea zertan sinesten zuen fede biziz Barojak berak ere. Ia hauzo dudan Unamuno izan ezik, baina honek, fedea baztertu gabe, federekin kukuka ari zela atertu gabe aurkitu zuen bere gogoko bizimodua eta eskura zuen irabazi zuen izena eta omena.

Eleizalde fededuna genduenik ez du inork ukatuko, ezta ere fede zuzenduna, nolapait esan, zenik. Fededun osoa zen erlijio gaitan: hor da lekuko berak ongi zekien gaitz hilgarriak jorik zegoela Lourdesera egin zuen joanaldia, *Cuatro conferencias*-en idatzi zuena aski ez balitz. Fededun osoa abertzaletasunean, eta orain gehiegi eza gutzen ez den *Landibar* elaberria hartuko dut lekuko. Fededun osoa bere lanbideak ezartzen zizkion esaminetan, eta fedea behar da esaminetan sinesteko: oraindik ere gelditzen da, noski, «ikus» batez apaindurik agertu zitzaion zenbait ikasle zorigaiztoko.

Ez, neure ustez, eta ni beste gizaldi bateko gizona naiz, ez dira Eleizalderen gizaldiko eta lehenagoko euskaldunen iritziak eta «fedek» behar bezain ongi aztertu. Ez dakigu ia deus gure herritarrok pentsatu eta nahi izan dutenaz, 1750-etik hasi, norbaitetik hasi behar eta, ia gure egunotaraino. ehan gendukean historiaren ordeaz, ez dugu zenbait eskema hustal baizik. Eta aldi joanaren ume garenez, aldi joan honi lotu behar gatzazkio, geure buruaren berri azkenik jakin behar badugu. Ez diot inori gibelera begira geldi dedin eskatzen: nor garen jakin behar dugu soil-soilik, orainaz eta geroaz jabe gaitezen, gizona eta gizataldea baizik ez den herria jabe daitekeen neurritz.

Bi puntutan agertu nahi nuke neure iritzia Eleizaldez, besteak beste. Ez dut bidenabar baizik aipatuko euskal-aditzari buruz egin zuen lana. Ez dut ere uste, neure teilatura harrika hastea bait litzake, lanbidez matematiketarako zuen ixuriak makurtu zuenik gai honetan. Bazuen hemen sekula matematika kutsurik izan ez zuen aski irakasle,

Astarloagandik behera gutienez. Bere asmoa zuzena zen, funtsean. Bazekien Eleizaldeek euskarak, mendeak joan eta mendeak etorri, ez zuela asabengandik zetorkion ondadea galera gaitzik gabe gorde. Galduak irabazi nahi zituen Eleizaldeek aditz-sailean, dirudienek sekula izan ez ditugun aberastasunez ere jabetu nahi zuelarik; hitz-sailean galdu ditugunak gureganatu nahi zituen euskal leku-izenak biltzen hasi zenean, bukaturik —bildu zituenak agorturik, baina bildugabe-korik aski eta gehiegi gelditzen zela— utzi zituen arte (1).

Aipatu ditudan bi puntuak besterik dira. Hona bata: erdaraz idatzi zuela gehienbat. Erdaraz idazte honen erroa nik Bilbaon ikusten dut Eleizaldeek, Aita Villasantek ederk! adierazten duenez (2), Bilbaon ikusten zuelako «Euskaldunen hiri buruzagia»: han zegoan indarra, handik etorri zitzaion heriotzeraino iharrausi zuen eragina. Eta Bilbao erdalduna zen eta erdalduna da. Bilbao-ingurukoak euskaldun ditzagun gogoz behintzat, pentsatu bide zuen Eleizaldeek, gero ahoz ere euskaldun ditezen. Oker zebilen agian, oraingo usteen arahera —hango bertakoen ustez ere bai—, eta nik ere egingo nuke oker zebilela puntu horretan, baina premiazkoa da gogoan edukitzea orduko indarren nondik-norakoa: ordukoak eta oraingoak ez dira bat, eta ordukoek ari gara. Orduko Belen edo Betlehem anitzentzat Bilbao-inguruan zegoen.

Bada espantuz beterik agertu denik gure artean, orain berriro, Bilbao, hain aberats eta bortitz izanik, ez dugulako behar gendukeen kulturaren sorleku eta habia. Badira gure kondairan, nik uste, ilun baino ilunago dagoen hauzi bat baino gehiago. Milaka ere baditugula esango nuke. Ez da horietakoa, ordea, Bilbaorekikoa. Kultura ez da, inoiz edo behingo mirakuiluz ez da, berez sortzen, basa-lorearen gisa. Oinharriak behar ditu eta Bilbaok izan dituen eta orain ere dituen

(1) *Listas alfabéticas de voces toponomásticas vascas* zelakoa RIEV-en agertu zen gehienik, baina Eleizalde hil ondoan: falta ziren apurrik Donostiako BRSVAP-en argitara genituen, oraindik orain. Gauza jakina da, ordea, Eleizalde ez zela RIEV-eko lankide izan lehenbiziko bizpahiru urteetan baizik. Sortu zen haserrabidea, nik uste, aldizkari hartan «Uchin de Mendaur»-en izenpean agertu zen «Un bautizo» alkarbiz-keta gatzozpinduak sortu zuen: harako Alfredo Camprodón «Olperda Ganportona» bihurtu zuen bataiu hark. Eta egingo nuke «Uchin de Mendaur» hori ez zela Arturo Campionek ziria sartzekotan erabili zuen izengoitia besterik.

(2) *Historia de la literatura vasca*, Bilbao 1961, 326. Eleizalderi zor omen diogu etxe nagusia Bilbaon izatea.

oinharriak agerrian, begien aurrean, dauzkagu. Komeniago da maiz-zenik, honelako hauzietan, oinpean darabilgun lurrari begiratzea, begiak urrutiko odeietara jasotzea baino.

Bestea, euskararen batasunari dagokiona da. Hitzaldiaren ondoren idatzi nuen lantxo batean (3), luzazki azaldu nituen gai honetan Eleizaldek zituen iritziak. Hauexek dira, guti gora-behera. Lehenik, euskarak ez duela iraungo hizkuntza idatzia eta eskolatua (irakatsia) ez baldin bada. Bigarren, idatzi eta irakatsi behar badugu, euskera batua behar dugula, nahi eta nahi ez. Batasun hori, hirugarren, euskara idatziari eta irakatsiari dagokala. Bi bide daudela, laugarren, batasun horretara heltzeko: berezkoa eta poliki-poliki, Jainkoak nahi badu, erdietsiko dena eta bestea «norbaiten» eraginez, ez urak bere bidetik lasai doazelarik, sortuko dena. Azkeneko batasun hau nahi zuen Eleizaldek, batasun hori zuen oihu larriz eskatzen *duela berrogei ta-hamarren bat urte*, hilzoriko premian geundelako orduan.

Zer esan gerokoz? Eleizaldek, hiltzeko bezperan, eskatzen zingunari ez diogula jaramonik egin, lotsa gaiztoz batez ere, batzuek edo besteak ez minberatzearren. Hark hartuko zukeen bidea ez da, segur aski, guk hartuko gendukeena edo hartu nahi duguna: harena zuzena zen, agian, eta okerra gurea. Nolanahi ere, bide *bat* hautatu beharrean gara, zuzen nahiz oker; *status quo ante* delakoak ez garamatzi inora, galbide jakinera ez bada. Begik itsu omen ditu fedeak. Ez zizkion, haatik, ez begiak ez burua itsutu Eleizalde fededunari. Haren deia erantzun eske dagokigu oraindik. Eder eta atsegin da geure buruari ederretsiz bizi-zea, baina, zerbaitetan sinesten baldin badugu, gure buruaz kanpoko eta gaineko zerbaitetan, ez gindezke orain arteko bake ederrean, bakearen izenik merezi baldin badu, bizi.

(3) *Egan*-en, 1970, 11-26. Geroztik irakurri dut (*Agur*-en, noski) Zaloña jaunak egin zidan erantzun miresgarria, jakitez eta argitasunez ongi jantzia egileari dagokionez. Huts bat aurkitu nion, egia esan, horrenbesterainoko ausardiaz mintzatzea zilegi bazait: Eleizalderengandik aldatu nituenei buruzkorik ez zela delako erantzun horretan agertzen. Eta erantzunak edo elkar-hizketak, irri eragiteko sortzen diren teatro-lanetan izan ezik, gaiari lotuak eta arrazoibide bati menderatuak behar dute izan. Ez dira ez hitz-aspertu bat egiteko, ezta ere norik bere burua nabarmentzeko egiten. Plaza-gizon ezaguna dugu gainera Zaloña jauna, Donostia inguruan behintzat, eta ez du horrelakoren premiarik.